

Güvercin Destanı - Destan-ı Gögercin

Mahfuz ZARİÇ

Elli iki beyitlik *Destan-ı Gögercin*'in on dördüncü yüzyıl halk şairlerinden Kirdeci Ali'ye veya Müdâmî mahlaslı bir âşığa ait olduğu düşünülmektedir.¹ Âşığın *Kesikbaş Destanı*'nı önceki bir yazımızda dört ayrı Halk Bilimi kuramı açısından incelemiştik. Yazıda, türlerin, metinleri milletlere ait olmaktan çıkardığını; edebî metnin kendisinin de türlerin sınırlarının mutlak olmadığını ortaya koyduğunu göstermeye çalışmıştık. *Kesikbaş Destanı* hem efsane türünün hem masal türünün hem de halk hikâyesi/destan türünün evrensel ve ortak kurgu unsurlarını taşımaktaydı.

Güvercin Destanı da bu türden bir incelemeye tabi tutulabilir; fakat bu yazıda özellikle iki noktaya dikkat çekmeye çalışacağız: Metnin sözlü icra ürünü olduğuna ve içeriğine.

Güvercin Destanı, pek çok halk anlatısı gibi kurgusu bakımından masal, halk hikâyesi, destan ve efsane türlerinin doğal pek çok özelliğine sahiptir.² Dileyenler bu ve benzeri anlatılarda millî veya dinî hususiyetlere dikkat çekebilirler; fakat değerler açısından metnin insanî ve ideal olana yönelttiği de gözden kaçırılmamalıdır.³ Söyleyici, bir önsözle - söz'e vurgu yaptığı bir girizgâhla- başlattığı hikâyesinde önce sahne oluşturur. Anlattıklarının rivayet olduğunu vurgularken gerçeklik hissi da uyandırmaya çalışır.

Güvercin Destanı söylenegeldiği gibi kalakalan yazıya karşın sözün uçabildiğini gösterir. Destanda bir dizi çatışma, trajedi, gerilim, sınama, coşkunluk, mutlu son ve durulma yaşanır. Değerler ve ahlak aşılanır. Dinin ilk olarak öğrenilmesi gereken ilkeleri verilir. Akıldan çok gönüllere hitap eden destanda duygu eğitimi söz konusudur. Öyküde Hz. Peygamber övülür. Üstün ahlakı gösterilen Hz. Peygamber'den melekler şefaath diler. Onun ümmetinden olmanın övünç kaynağı olduğu hatırlatılır.

Söyleyici, bu destanını geleceğin âşıklarına yadigâr bırakmıştır. Hemen hatırlatmalı; bu destan okunacak bir öyküden ziyade dinleyicilere söylenecek ve dinleyenlerin de duygularıyla iştirak edeceği türden bir sözlü icra metnidir. Anlatıya dâhil olunması gereken bir öyküdür. Öte yandan menkıbeye, masala, halk sanatına, sözün gücüne itibar etmeyenlerin;

¹ Destan metni Namık Aslan'dan alınmıştır. "Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdeci Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)" Erciyes Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Dergisi S.20, Kayseri 2006.

² Çoğu zaman anlatımında gerçeklik iddiası bulunan olağanüstü hikâyeler *efsane* kabul edilmekte; kurgusallığı vurgulanan, inandırıcılık iddiası olmayan olağanüstü anlatılar *masal* olarak nitelendirilmekte; destan/halk hikâyesi terimleri ise kahramanlık temalı anlatılar anlamında kullanılmaktadır.

³ Değerler, millî veya dinî gibi gösterilmeye çalışılır. Tek başına bu durum bile değerlerin milletlere ve dinlere hasredilemeyeceğini ispatlar. Tekil ve bireysel olan değerler, milletler ve dinler açısından mevcudiyetten ziyade arzulanana, ideali göstermektedir. İçgüdüsel/fitrî olsa da hayvanlar için de acıma, şefkat, yardım etme, koruma gibi bazı değerlerin varlığı söz konusu edilebilir. Dikkat çekilmesi gereken değerler, içgüdüsel/insanî değerlerin ötesinde bilinçli ve irade dâhilinde tercihlerle gündeme gelen değerler olmalıdır.

yazıdan ve realiteden başkasına değer vermeyenlerin el sürmemesi, dil uzatmaması gereken bir kurmaca edebî metindir.

Güvercin Destanı'nda av ve avcı vardır, yardımcı ve kurtarıcı vardır. Şekil-öz sorunu, iç-dış tezadı vardır. Sır vardır. Gizlenmiş hakikat vardır. Kaçış ve sığınış vardır. Sual/istemek ve cevap/vermek vardır. Gözyaşlarıyla arınma vardır:

*Evvel Allah adını yâd idelüm
Söze Bismillah'ı bünyâd idelüm*

Hız. Peygamber, her hayrın başının Bismillah olduğunu öğretmiştir. Besmelesiz başlanan her işin noksan kalacağını, vahyin besmeleyle inmeye başladığını, besmelenin berekete sebep olacağını, besmeleye hürmetin sıddıklardan yazılmaya ve mağfirete vesile olacağını, besmelesiz yenen yemeğe Şeytan'ın ortak olacağını haber vermiştir.

*Her işikim (anuban) işleyelüm
Mustafa'dan bir haber söyleyelüm*

Destanın ikinci beytinde, âşık, günümüzün tabiri ile âkil kabul ettiği muhataplarına kelime-i şehadetin ikinci, tevhit inancının ise başlangıcı olan Hız. Peygamber'den bir haber vereceği belirtir.

*Bu sözi sana diyeydüm ey akil
Böyle bilmüşdür musâbihde nakil*

Bir doğan tarafından avlanmak üzere olan bir güvercin, Hız. Peygamber'e sığınır ve ondan yardım diler. Hız. Peygamber, o sırada dinin direği dediği namazı kılmıştır ve mutasavvıfların, nefsin mertebelerinden yedincisi, en üstünü kabul ettikleri rıza makamına karşılık gelen "Allah aşkına" talip olarak, sahabetiyle birlikte oturmuştur. Dile gelen güvercin, bakıma muhtaç üç yavrusu olduğunu; kaçmaktan mecalinin kalmadığını; kendisini üç gündür takip eden doğan tarafından avlanacak olursa yavrularının da açlıktan öleceklerini söyler.

*Kim Resulullah öyle namazın kılub
Otururdu Tanrı aşkına talub
Bir gögercin uçageldi nagehan
Mustafa'nın dizine kondı revan
Zarı kılub Mustafa'a söyledi
Dinle kim ol gögercin ne dedi
Eydür: Ey âlemlerin fahri Resul*

*Kıl şefâat bana ol sahib-kabul
Hazretinden (isteyü geldim) kerem
Sen bana lutf işlegil ey muhterem
Üç gün oldu bir doğan kovar beni
Beni kurtar kim şefi'i buldum seni
Canım(ı) almak diler vermez mecal
Kaça kaça gitdi kuvvet döndi hal
Vardurur üç yavrucağum nideyim
Kaldılar öksüz ne çare ideyim
Şimdi ererse bana canum alur
Anda yavrucaklarum öksüz kalur
Yok der isen beni koğil uçayım
Yüce yüce kayalardan geçeyim*

Hız. Peygamber, güvercine yardım edeceğini, onu koruyacağını, ona şefaati olacağını, bin doğan bile gelse kendisini teslim etmeyeceğini söyler. Çünkü Hız. Peygamber, sahabesine şunları söylemiştir: "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Kim bir müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter."

Böylece güvercin açısından bir dilek, Hız. Peygamber açısından ise bir niyet dile getirilmiş olur; fakat âşık bunların üstünde bir de takdirin mevcut olduğunu hatırlatır ve bu takdirin sahibi öyle yücedir ki şefaati bile ancak onun iznine tabidir.

Hız. Peygamber, doğandan, hırkasının yenine saklanması istediği güvercini avlamaması için ricacı olur; fakat doğan bu teklifi kabul etmez:

*Resul eydür: Gel yenime gir hamâm
Bunda geldin uş işin oldu tamam
Çün gögercin girdi (Resul) yenine
Sen bak imdi Tanrı'nın takdirine
Bin doğan gelürse virmeyem seni
Çünkü bunda şef'i itdin sen beni
Böyle derken nagehan geldi doğan
İndi hevedan yere kıldı fiğan*

Hâl böyle iken, şefaati gibi bir davranışın bile izne tabi olmasının hikmeti gözler önüne serilir. Doğan, Hız. Peygamber'e hitaben kendisinin de yavrularına bakmakla yükümlü olduğunu, güvercini bu amaçla avlamak istediğini ve bunun kendisine verilmiş bir hak

olduğunu söyler. Çatışmanın tarafı ve sahibi artık Hz. Peygamber'dir. İşin sırrı meydana çıkana kadar artık güvercin susacaktır.

*Geldi Resul katına dir yâ Resul
Vir avumu gideyin kılma kabul
Ol benim avum durur virgil bana
Yoksa yarın davacı olam sana*

Doğan ilahî adalet istemektedir. İstemekle de yetinmemekte Hz. Peygamber'den dergâh-ı ilahîde davacı olacağını ihtar etmektedir. Ne de olsa güvercinin üç yavrusuna karşılık kendisinin açlık çeken altı yavrusu bulunmaktadır. O da yavrularına bakmakla mükelleftir.

*Altı yavrum aç durur bana bakar
Nice günler var durur açlık çeker*

Hz. Peygamber, güvercinin yerine kendisine bir koyun vermeyi teklif ederse de doğan güvercin etinin apayrı bir lezzeti olduğunu ileri sürer ve bu gerekçeyle teklifi kabul etmez:

*Resul eydür: Bir koyun virem sana
Bu gögercini bağışlağıl bana
Ol doğan (eydür) ki, koyun almazam
Ben gögercin tadın anda bulmazam
Resul eydür: adam eti tatludur
Söz eşit (kim) söz eşitmek kutludur*

Sonuçta Hz. Peygamber, kendi etinden kesip vermek koşuluyla doğanı, güvercini serbest bırakmağa ikna eder. Hz. Peygamber verdiği söz gereğince bacağından bir parça et kesip doğana vermek üzere bıçağı vücuduna çalar; fakat Tanrı'nın emriyle bıçak kesmeyecektir.

Âşık, yasakları çiğnemenin verdiği hazzı, suçun, haramın verdiği şehvî tadı, adam eti yemek imgesiyle ve bu etin tatlı oluşuyla ifade eder. Yine Hz. Peygamber, sahabesine buyurmuştur: "Din, nasihattir." Bu hadis de destanda söz dinlemenin kutlu olduğu şeklinde ifade edilir:

*Kendi etim vireyün kesüb sana
Bu gögercini bağışlağıl bana
İş bu kavle razı oldu ol doğan
Kese Resul etini ola revan*

*Resul emretti bıçak getürdiler
Sahabeler kayğuya oturdılar*

Artık sınananın kim olduğu aşikârdır. Dedesi Hz. İbrahim gibi Hz. Peygamber de bıçağa davranmıştır. Dedesi, İsmail’ini kurban etmeye kalkışmışken Hz. Peygamber, ; şefaath sözünü yerine getirip kendisine sığınan bir güvercini ve onun biçare yavrularını kurtarabilmek için kendi canından bir parçayı doğana vermeye kalkışacaktır.

*Sağ eline aldı bıçağı Resul
Çaldı tenine gör ol sahib-kabul*

Takdirin sahibi görünürde “âlemlerin fahri Resul”ünü sınamaktadır; fakat asıl murad Resul’ünün yüceliğini göstermektir; âşığın, şiiriyle yaptığı da bir tür değerler eğitimidir, duygu eğitimidir.

*Kendi(sin) kesmeye kıldı (ol) taleb
Kesme der emretti bıçağa Çalab
Çaldı bıçak ol mubarek tenine
Gel de imdi Tanrı’nın takdirine
Kesme dedi bıçağa çün kim anı
Niçe kessün Hakk ana kesme dedi*

Kesmeyen bıçak sembolü ile âşık, her şeyin ancak yaratanın izni ile olduğunu bir kez daha hatırlatır.

*Kıldı tazarr’u doğan bu işlere
Toldı Resul gönlüne teşvişlere*

Bütün bu gelişmelerden sonra kuşların, Hz. Peygamber’i sınamak üzere gelen iki melek, Mikail ve Cebrail olduğu anlaşılır.

*Ol doğan ile gögercin hod meger
Anlar iyi key ulu feriştelere
Gögercin silkinüb oldu Mikâil
Ol doğan silkinüb oldu Cebrâil*

Destanın ve duygulanmanın doruk noktasında gözyaşları içinde iki melek, âlemlerin kendi yüzü suyu hürmetine yaratıldığı, kendisinde en güzel örnek, “usvetun hasene” bulunan

Hz. Peygamber'den şefaata dileyecek; böylesi bir sınamaya vesile oldukları için de kendilerinin mazur görülmelerini isteyecektir.

*Ol (ikisi) karşı karşıya durdular
Mustafa hazretine yüz urdular
İkisi de orada ağlaştılar
Hem Resul'ün ayağına düşdiler
Dirler (ey) ahsen-i Hak peygamberi
Kim tabundur cümle âlem serveri
Biz senin mucizatın bilmişiz
Kim şefâat sınavı biz gelmişiz
Bizi mazur tutğül ey kân-ı safâ
Yâ Muhammed yâ Resul yâ Mustafa*

İmtihani dileyen, buyruk ve takdir sahibidir. Maksat, Hz. Peygamber'in üstün kişiliğini, onun diğer bütün peygamberlerin bile serveri olduğunu hatırlatmak; lütuf ve ihsanını mucizelerle göstermek; insana ise aczini öğretmektir. Şefaata dileklerini ileten iki melek tekrar göğe yükselir:

*Ol Celil buyruğıyla geldik size
Zahir itdin lutf u ihsanın bize
Ey şefâat kânı mürseller pe(y)ki
Tanrı dostı yaradılmışlar pe(y)ki
Âlemin sultanı ey sahib-kabul
Hazretinden umudumuz bu Resul
Bize yarın sen şefâat eylegil
Kamumuzu hak katında kıl kabul
Çün Resul'den diledi bunlar dilek
Yine göğe ağdı ol iki melek
Gör Resul'ün lütfını ey murtaza
Kim ne lutf ıssıdır ol Mustafa*

Âşık, dinleyenlere son nasihatlerini eder. Hz. Peygamber'in son peygamber olduğunu hatırlatır. Dinleyenlere, nasıl bir peygamberin ümmetinden olduğunu vurgular. Söze besmele ile başlamıştı. Besmele pek çok faziletleri bulunan bir sözdü. Belki İsm-i A'zam bile o sözde idi. Âşık, sözünü Salâvat-ı Şerif ile bitirmek ister. Salâvat da faziletleri olan sözlerdendir. Öncelikle hem Allah hem de melekleri Resul'üne salâvat getirmişlerdir. Hz. Peygamber'e getirilen her salâvatı onun ruhuna iletceğinin, Allah'ın her salâvata karşılık onu dillendiren kuluna salâvat edeceği de haber verilmiştir.

*Âlemin fahri resuller serveri
(Oldurur) âhir zaman peyğamberi
Ümmetisin imdi sen dahi ana
Vir salavat şefî'i ola sana
Dâsütânı dahi uş itdi tamam
Söyleyüb hem âhır oldı bu kelam*

Sonuç olarak bu şiirin söylenmesinin birkaç gayesinden söz edilebilir. En başta müellifi için eseri bir tür hamddir. Kendisine apaçık bir fetih açılan, şanlı bir zaferle yardım edilmiş, üzerine olan nimet tamamlanmış, bir şahit, bir müjdeleyici, bir korkutucu olarak gönderilmiş, övülmüş makam sahibi Hz. Peygamber'e bir salâvattır. Bu öykü sayesinde dinleyenler eğitilmek, arındırılmak istenmiştir. Şair, sözüyle ve sanatıyla bu dünyada ölümsüzlüğe; ruhuna okutacağı Fatihalarla öbür dünyada Cennet'e kavuşmayı dilemiştir. Destanıyla, sözlü anlatı geleneğini sürdürmesi gereken gelecekteki âşıklara da bir hatıra bırakmayı arzulamıştır:

*Hudadan kim ki (dualar) kazana
Okuya fatiha bunı yazana
Zaman ola döne çün ruzigarım
Kala âşıklara bu yadigarım*

Destan; müellifin, öykülerini anlattığı güvercin ve doğan; Hz. Mikail ve Hz. Cebrail gibi Hz. Peygamber'in lütfunu ve şefaatinin dilemesinden sonra dua ile tamamlanır. Dua da önemli bir eylemdir. Çünkü takdirin sahibi, Hz. Peygamber'den, "Size ne kıymet verir duanız olmasa..." demesini istemiştir.

*Dualar ideler bize Müdâmi
Bağışlaya oları Hak tamami
Olarun ruhu şaz ola selamet
Bulalar rahmeti ruz-ı kıyâmet
Resulullah ruhu çün evlad-ı ashab
Akraba vü t'allukat müellif ruhu çün.*